

ВСТУП

Текст, поданий на цих сторінках, відомий під різними заголовками: “Діяння”, “Заповіт”, “Історія”, “Спогади”, а найчастіше “Автобіографія Ігнатія Лойоли”, позаяк це – залишена ним особисто розповідь про його життя.

Втім, ця розповідь охоплює тільки один період – від навернення, коли Ігнатій покинув родовий маєток Лойолу, і до того часу, коли після тривалих мандрів він зрештою осів у Римі і став першим Генеральним Настоятелем Товариства Ісуса.

Абстрагувавшись від питання про назву, можна сказати, що це – доволі безладна оповідь, яка неабияк скидається на мозаїку, складену з випадкових спогадів, від повсякденних до вельми багатозначних, що їх, виявивши подивугідну наполегливість, витягнули з незговірливого Ігнатія його вірні друзі. Про себе він повсюди говорить у третій особі, як про прочанина. Такими були його уявлення про себе самого: людина, що перебуває у безнастанному пошуку, постійно змагає вперед і зовсім не схильна озиратися назад, навіть попри те, що її мандрівка добігає кінця.

Проте Єронім Нададь, його довірений помічник, був рішуче налаштований отримати Заповіт; за його словами, то мало бути щось на взірєць вітцівських настанов, що їх залишали своїм учням засновники інших монаших інститутів. Він мав на увазі не просто благочестиве послання, а цілком достовірну розповідь про близькі відносини Ігнатія з Богом. Нададь-бо глибоко вірив, і не втомлювався підтверджувати цю віру на словах, що Бог поводить з послідовниками Ігнатія так, як поводився з самим Ігнатієм, отже ці послідовники повинні відповідати так, як це робив він. Звідси й важливість існування його власного викладу, правдивого свідчення про те, що з ним відбувалося. Це був би справжній заповіт. А укласти такий документ було воістину тим же, що й заснувати Товариство Ісуса, говорив Нададь.

Висловлюючись сучасною мовою, він та перші єзуїти прагнули отримати авторитетний виклад харизми Ігнатія у тому вигляді, в якому вона повинна була реалізовуватися в них самих і в тих, хто прийде опісля. І ця харизма й справді постає із зазначених спогадів, причому таким чином, що проливає світло на послідовність цілої праці і навіть надає їй певної структурної доладности, попри певну безсистемність будови, котра пояснюється складними обставинами, в яких вона поставала.

В Ігнатія було чимало поважних причин не братися за цю справу, і коли він, врешті, поступився, зваживши на таку кількість палких прохань, то все ж сам не написав ані літери. Він невеликими уривками розповідав свою історію Луїсові Гонсалвешу да Камарі, ще одному вірному товаришеві, якого Бог благословив напрочуд доброю пам'яттю; той спершу дуже уважно слухав, тоді нашвидкуруч занотовував почуте, а щойно по тому диктував текст – переважно іспанською, якої вживав Ігнатій, хоч для жодного з них вона не була рідною; ближче до кінця йому довелося перейти на те, що в інтернаціональному середовищі тогочасного Рима мали за італійську. У своєму передньому слові да Камара описує ті величезні труднощі, що їх йому довелося подолати, аби

довести до кінця цю справу. У передньому слові Надаля, написаному пізніше, також наголошено на тому, що вони взялися за нелегке починання.

Не дивно, що розповідь, котра з'явилася внаслідок їхньої праці, з погляду літератора видається геть незадовільною. Що дійсно дивує, то це те, що після того, як її було здобуто коштом таких зусиль, вона до поточного століття ніколи не видавалася ні мовою оригіналу, ні в перекладі на сучасні мови. Анібал дю Кудре дуже рано створив довільну латинську версію, яку згодом надрукували; вона, однак, ніколи не набула поширення. Факти, викладені в ній, були назагал відомі, проте цього не можна сказати про сам текст; складається враження, що той спосіб, у який Ігнатій зображає себе, до певної міри викликав збентеження, а, можливо, й розчарування.

Сьогодні цей документ визнано взірцем духовної класики і шедевром самооткровення попри незграбність, якою він відзначається. Варте уваги відновлення поцінування і використання іншого невеликого, але вельми сильного Ігнатієвого твору – Духовних Вправ – великою мірою завдячує новому баченню цієї праці у світлі поглядів, викладених у “Спогадах”.

На перший план в усій цій історії виходить усвідомлення того, що Ігнатій був істинним генієм вірності, а також майже матеріальна потреба бути вірним, знайти особу чи справу, якій можна цілковито присвятити себе. В молоді роки він постійно перебуває у полоні нереальних амбіцій, і навіть важке поранення ноги, яке могло б протверезити будь-кого, не здатне розвіяти цих чарів, котрі ним заволоділи. Проте книги, що випадково потрапляють Ігнатієві до рук, допомагають йому збагнути істинну мету своїх пошуків: це Христос, який єдиний гідний всеосяжної вірності і здатний здійснити щонайвищі сподівання, причому зосереджуючись не на собі, а на інших.

Завдяки зустрічі з Христом Ігнатій пізнає вірність як визволення. Це парадоксальне твердження є, либонь, найвірогіднішим наближенням до формули Ігнатієвої харизми: вірність – це міцна прив'язаність, яка до певної міри нас обмежує; вірність Христові, однак, є визволенням від усього, що перешкоджає справжньому та всеосяжному зростанню. Бо власне через тісну злуку з Христом долучаємося до Його пізнання – пізнання чоловіком Ісусом Отця, Бога як Абсолюта, а всього іншого – як речей цілковито відносних. Це і є та істина, яка робить нас вільними.

Придивившись до деталей “Спогадів” та послідовності одинадцяти розділів, ми побачимо *навернення Ігнатія* як відкриття глибшого й, отже, нежданого рівня буття, на якому його істинне єство зустрічається з істинним Богом в особі Христа. Це спричинює процес перемін, головну роль у якому відіграє нездоланне прагнення служити Господу. Тепер він, утім, міцно вкорінений у дійсності і не може віддаватися мріям; йому слід виробити якийсь конкретний план, залишаючись водночас відкритим для інших можливостей (розділ 1).

В міру розвитку нашої історії кожна нова ситуація, з якою стикається Ігнатій, дарує йому щораз глибше усвідомлення того, що відданість Христові тісно пов'язана з іншими різновидами відданості, які на перший погляд можуть знову зв'язувати його, ставати обмеженням, а проте постають перед ним у якості подальшого визволення: це нові можливості, що викликають свіжий приплив щедрості. Вірність Христові означає вірність Церкві; вірність Церкві означає вірність папі... Так ми підходимо до визначення трьох чітких фаз у подальшій розповіді, кожній з яких передує короткий перехідний розділ. Їх можна визначити й охарактеризувати таким чином:

У пошуках живого Христа: Ігнатій вирушає з замку Лойола на духовну виправу під покровом Пресвятої Діви. Дорогою мандрівний лицар перетворюється на справдешнього прочанина – смиренного шукача повноти істини. Під час перебування у місті Манреса Дух провадить його, через численні випробування та уроки, до подальшого глибокого пізнання Бога як єдиної Дійсности, яка охоплює собою все суще. Мандрівка до Єрусалима та рідного краю Ісуса є практичним застосуванням його нових поглядів: він цілковито покладається на Боже провидіння. Він починає бачити Божу силу, що діє в нужденних та беззахисних, і так розкриває таємницю дієвості у справі Царства (розділи 2-4).

У служінні Божому люду: Ігнатієві не дозволяють зостатися у Святій Землі; не опираючись, він відмовляється від здійснення виплеканого задуму і розпочинає все з початку: він учитиметься, щоб підготувати себе до всеосяжнішого апостоляту у Церкві, водночас вже допомагаючи іншим усім, чим лишень зможе. Ігнатій переходить кілька визначних університетів і вивчає значно більше, ніж просто богослов'я: він починає усвідомлювати ті численні небезпеки, що супроводжують євангельську діяльність, і ще краще, ніж колись, розуміє, що ревне прагнення спізнати істину має повнитися сміливістю, а не острахом: в іншому випадку воно вестиме не до свободи, а до ув'язнення і себе самого, й інших (розділи 5-8).

Готові до місії за велінням папи: Ще одне народження, цим разом не індивіда, а групи, Приятелів Господа, яких Ігнатій зібрав довкола себе в Паризькому університеті і над якими тепер обіймає чітко окреслену роль провідника. Вони прощаються зі своїм минулим і вирушають на схід, до Єрусалима. Проте дістатися туди їм не вдається, і вони розуміють, що доля велить їм йти в Рим і віддати себе в розпорядження папи, аби взятися за будь-яке завдання, котре він зволить їм дати. Коли вони вже підходять до міста, до Ігнатія навідується ще одне глибоке пізнання Бога у Христі, Отця, який поміщає його разом зі Своїм Сином. Для Прочанина це – кульмінація. Попереду ще довга і болісна дорога, проте це вже не тільки його історія; це історія Товариства Ісуса (розділи 9-10).

Тож спогади швидко добігають кінця; тільки побіжно згадано *Ігнатія як Засновника*, написання Конституцій, а також оголошення послідовникам заповіту: власного свідчення про духовну мандрівку, яка привела його до самісінького осереддя властивої йому харизми – бачення Бога в усьому сущому, яке є найвищим ступенем вірності та визволення. І тут він робить урочисту заяву, яку зацитовано на першій сторінці цієї книги; вона стосується намірів, які він плекав, оповідаючи про своє життя (розділ 11).

Останній розділ охоплює стільки ж років, скільки десять попередніх разом: оповідь розпочинається з поранення Ігнатія під Памплоною 20 травня 1521 р.; до Рима він разом із товаришами прибув у листопаді 1537 р., заключні ж слова було сказано 22 жовтня 1555 р., всього лишень за кілька місяців до його смерті.

Уся розповідь, дарма, що відзначається стислістю та плутаністю, насичена цікавими та вельми суттєвими подробицями. Проте для розуміння Ігнатієвої харизми варто виокремити дві надзвичайно важливі події: “велике просвітлення” на березі Кардонера, у Манресі, і видіння того, як його “помістили разом із Христом”, що навідалося до нього в Ля-Сторта біля Рима. Цілковитим справедливо обидві ці події від самого початку вважалися вельми суттєвими для належного розуміння Духовних Вправ та Товариства Ісуса.

В короткому вступі немає можливості зупинитися на них так, як вони того заслуговують, проте не можна й оминати їх мовчанням. Перша із зазначених подій скидається на кульмінацію процесу навернення, містичного усвідомлення Бога, яким Він є насправді, себто Абсолютом, що охоплює Собою все суще, тож усе створіння постає у новому світлі і набуває нового, істинного, значення та нової послідовності і пов'язаності.

Це справжня мудрість, по праву названа класичним найменням просвітлення. Проте й далі триває процес, внаслідок якого ця глибинна мудрість має пройняти ціле його ество, щоб усе в ньому, як у Христі, було відповіддю Богові і щоб він міг знаходити Бога в інших речах.

Легко можна повірити в те, що цей наступний крок було здійснено в Ля-Сторті, де Ігнатій сягнув подоби до Христа, завдяки якій не тільки його визначальна позиція, але й усе його буття і вся його діяльність пройнялися Духом і набули спрямування до Отця.

Ігнатій надзвичайно неохоче говорив про деталі того, що відбулося, і зазвичай посилався на розповідь Дієго Лаїнеса, з яким тоді говорив; той, як правило, заявляв: "Він сказав мені, що відчув, як Бог Отець закарбував у нього в серці такі слова: "Я сприятиму тобі в Римі..." іншим разом він сказав, що бачив Христа з хрестом на спині і Вічного Отця біля Нього, який говорив Йому: "Я хочу, щоб ти взяв цього чоловіка собі за слугу". Й Ісус узяв його зі словами: "Я хочу, щоб ти служив нам"."

Вельми суттєвим є, безперечно, той факт, що наведені вище ключові слова "Ісус – слуга – Рим" послідовно відображають теми цілої розповіді: "Христос – служіння – Папа". Вони також підкреслюють основні поняття Ігнатієвої харизми, викладеної у документі про заснування Товариства Ісуса: "...служити Господу єдиному і Церкві, Його Невісті, під проводом Римського Понтифіка".

Як вже зазначалося, оригінальний текст "Спогадів" не набув поширення аж до поточного століття, коли його було відредаговано і видано Історичним Інститутом Товариства Ісуса.

Цікаво відзначити, що першим з-поміж перекладів на сучасні мови з'явився переклад на англійську. У 1900 р. фактично одночасно по обидва боки Атлантики було видано два переклади, створені єзуїтами: американцем Дж. Ф. К. О'Коннором та британцем Е. М. Ріксом. Проте переклади, виконані ними, були надто довільними. Сьогодні маємо багато версій, кожна з яких має свої переваги і недоліки. Якщо текст, поданий тут, заслуговує доброго слова, то це так великою мірою завдяки тому, що його створено в Римі, в центральному осередку єзуїтів, де можна було тішитися привілейованим доступом до джерел та авторитетів. По тому було взято до уваги дружні відгуки з різних усюд, і ось перед вами четверте видання цієї книги.

Втім, завжди є простір для вдосконалення і подальших зусиль, оскільки, як уже зазначалося на початку, оригінал сам по собі породжує чимало нарікань. Це, здається, і є причиною того, що до двадцятого століття його жодного разу не було опубліковано, а сьогодні існує стільки видань. Основною проблемою тут є визначення критеріїв для доброї передачі не надто доброго твору, в якому трапляються місця, значення яких зрозуміти достоту складно. Сам да Камара стверджує, що пожертвував ясністю викладу заради вірності словам Ігнатія. Вочевидь, перекладачеві слід прагнути до такої ж вірності, навіть ризикуючи зашкодити своїй репутації знавця мови. Проте чи годиться вражати читача прикрою вбогістю словесного запасу та граматичних побудов, якщо можна

сягнути рівнішого плину мови без жодних втрат для значення того, що мовиться?

Тут дотримано принципу “золотої середини”: перекладач змагав радше до точности, аніж до вишуканости, проте в межах правильного та зрозумілого викладу. Характерні особливості стилю назагал було збережено. Є надія, що остаточний варіант тексту, який постав внаслідок цих зусиль, збереже щось від сили та присмаку оригіналу.

Пармананда Р. Діваркар, Т.І.
Бомбей, 17 жовтня 1993 р.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО ЄРОНІМА НАДАЛЯ

[1] І я сам, і інші отці чули від отця нашого Ігнатія, що він просив Бога зіслати йому три дари перед смертю. Перший, щоб Інститут Товариства було затверджено Апостольським Престолом; другий, щоб те ж саме сталося з Духовними Вправами; третій, щоб він зумів написати Конституції.

[2] Пам'ятаючи про це і побачивши, що він отримав усе, чого просив, я відчув острах, щоб він не пішов від нас до кращого життя. Оскільки мені було також відомо, що святі отці, засновники інститутів, дотримувались звичаю складати заповіт і, таким чином, залишати своїм нащадкам поради, які, на їхню думку, мали допомагати останнім вдосконалюватися у чеснотах, то я очікував сприятливої нагоди звернутися до отця Ігнатія з проханням зробити те саме. Така нагода настала в 1551 р.; якось ми були разом, і отець Ігнатій сказав: “Щойно я був вище за небо” – гадаю, він власне тоді пережив певний екстаз чи зачудування, як це часто з ним траплялося. Сповнившись благоговінням, я запитав: “І що ж це було, отче?”. Та він перемінив тему розмови. Тоді, розсудивши, що це і є слухна okazія, я почав просити отця розповісти нам, як Бог керував ним від самого початку його навернення, щоб розповідь ця стала для нас чимось на взірць заповіту та вітцівської настанови. Я мовив: “Бо зараз, отче, коли ви отримали ті три дари, що їх прагнули здобути перед тим, як нас покинете, ми боїмося, що Бог може покликати вас до Себе”.

[3] Отець зіслався на свою зайнятість: він не міг приділити цій справі ні уваги, ні часу. Втім, він мовив: “Відслужіть три меси з цим наміренням, Поланко, Понсе і ви, й після молитви скажете мені, що думаєте з цього приводу”. “Ми думатимемо достеменно так само, як і тепер”. Тоді він вельми м'яко наголосив: “Робіть, як кажу”. Ми так і вчинили й продовжували обстоювати свою думку; він у відповідь пообіцяв вволити наше прохання. Наступного року, повернувшись з Сицилії, щоб невдовзі відїхати до Іспанії, я поцікавився в отця, чи він уже щось зробив. “Нічого”, була відповідь. У 1554, по приїзді з Іспанії, я запитав знову. Він за це ще й не брався. Тож я, піддавшись невідь якій спонуці, твердо сказав: “Збігло вже майже чотири роки з тих пір, отче, як я попросив вас не тільки від свого імени, але й від імени інших отців повідати нам, як Бог провадив вас від самого початку вашого навернення. Ми переконані, що це принесло б неабияку користь і нам самим, і цілому Товариству. Проте, побачивши, що ви не надто схильні вволити наше прохання, насмілюсь вас запевнити: якщо ви зробите те, чого ми так прагнемо, то ми використаємо цей дар із щонайбільшою старанністю; якщо ж ні, то ми не дозволимо собі цим

засмучуватись, а довіримося Господеві так, наче ви написали все, про що вас просили”.

[4] Отець не відповів нічого, але (гадаю, того ж таки дня) покликав о. Луїса Гонсалеса і почав оповідати йому речі, що їх отець Гонсалес, маючи чудову пам'ять, згодом записував. Так постали *Acta Patris Ignatii*, які переходять нині з рук у руки. О. Луїс був виборцем на першій Генеральній Конгрегації, де його обрали асистентом Генерального Настоятеля, о. Лаїнеса. Пізніше він став духовним наставником короля Португалії Себастьяна; то отець, що відзначається багатьма чеснотами.

О. Гонсалес писав частково іспанською, частково італійською – залежно від того, які писці були в його розпорядженні. Латинський переклад зробив вчений і добродішній о. Анібал дю Кудре. І автор, і перекладач живуть ще й досі.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО ДА КАМАРИ

Року 53-го, зранку у п'ятницю четвертого серпня, напередодні свята Божої Матері Сніжної, коли отець був у саду біля дому чи будинку, званого Герцогським, я почав розповідати йому про певні особливості, властиві моїй душі. Серед іншого я згадав і про марнославство. Отець порадив мені вдатися до таких ліків: часто оповідати все про себе Богові, намагаючись піднести Йому всіляке добро, яке знаходжу в собі, визнаючи, що це добро – Його, і дякуючи Йому за нього. Він говорив мені про це так, що я відчув велику втіху і не міг стримати сліз. Так, отець розказав, як зазначена вада два роки дошкуляла йому настільки, що коли в Барселоні він зійшов на корабель, який плыв до Єрусалима, то не насмілювався й слово комусь зронити про те, що прямує в Єрусалим; також він пригадав інші подібні випадки. Далі він повідав, який душевний спокій охоплював його за таких обставин.

За годину чи дві після цього ми увійшли до будинку, щоб пообідати. Коли магістр Поланко і я трапезували разом із отцем, він сказав, що магістр Надаль та інші члени Товариства часто про щось його просили, та він все ніяк не міг на це зважитися. Проте, подавшись після розмови зі мною до свого покою, він відчув таке щире прагнення це зробити (його слова наводили на думку, що Бог вказав йому на це як на його обов'язок), що прийняв остаточне рішення: розповісти про все, що відбувалося в його душі аж до тепер. Він також вирішив, що я маю бути тим, кому він усе це повідає.

В той час отець почувався зовсім погано і не давав собі й одного зайвого дня життя. Почувши, що хтось говорить: “Я зроблю це за тиждень чи два”, він завжди здивовано перепитував: “Як, невже ви думаєте прожити так довго?” Однак цим разом він сказав, що сподівається прожити ще три чи чотири місяці, аби завершити цю справу. Наступного дня я заговорив із ним, поцікавившись, коли він хотів би розпочати; у відповідь він звелів, щоб я нагадував йому про це щодня (не пам'ятаю, скільки днів), аж доки він не буде готовий. Та, відкладаючи цю справу через зайнятість, він пізніше попросив мене нагадувати йому щонеділі. Тож у вересні (не пам'ятаю, якого числа) отець викликав мене і почав розповідати про все своє життя і юнацькі вибрики; робив він це ясно і чітко, додаючи всілякі подробиці. Пізніше того ж місяця він викликав мене ще три чи чотири рази і довів розповідь до перших днів свого перебування в Манресі; про це свідчить різниця між почерками.

Розповідає отець так само, як робить усе решта. Він говорить так ясно, що все минуле наче оживає перед очима слухача. Таким чином, не було жодної потреби про щось розпитувати, бо отець не забував згадати усе, що допомагало як слід зрозуміти його розповідь. Тож, нічого не кажучи отцеві, я одразу ж почав її записувати, спершу роблячи нотатки власноручно, а потім надаючи їй того вигляду, в якому вона існує зараз. Я намагався не вживати інших слів окрім тих, які почув від отця. Якщо у чомусь я, побоююсь, і схибив, то це можна пояснити тим, що, маючи на меті не відступати від слів отця, я не зумів повною мірою розкрити суть деяких із них.

Так я писав, як сказано вище, до вересня 53-го року; проте відтоді і до того, як 18-го жовтня 54-го року приїхав о. Надаль, отець увесь час відмовлявся, посилаючись на якусь недугу чи різні невідкладні справи й кажучи: “Коли цю справу буде завершено, нагадай мені про це”; коли ж приходила пора і я йому нагадував, він казав: “Тепер ми маємо клопіт із тим і тим; нагадаєш мені, коли впораємося”.

Приїхавши, о. Надаль вельми втішився, що почин зроблено; проте він став просити мене поквипити отця, не раз доводячи мені, що отець не може зробити для добра Товариства нічого понад це і що це воістину є тим самим, що й заснувати Товариство. Він сам пропонував мені нагадати йому про це після того, як закінчиться справа з забезпеченням Колегії, а коли вона закінчилася – то після того, як завершиться справа пресвітера Йоана і піде пошта.

Ми знову взялися до діла дев'ятого березня, але власне тоді папі Юлію III стало зовсім погано, і двадцять третього числа він помер, тож отець відклав нашу справу доти, доки не буде нового папи. Папу обрали, та він зараз-таки захворів і помер (то був Марцелл). Отець тягнув до обрання папи Павла IV, а тоді з огляду на сильну спеку та зайнятість все відтермінував і відтермінував свій виклад аж до двадцять першого вересня, коли почали обговорювати мій від'їзд із дорученням до Іспанії. З цієї причини я наполіг, щоб отець виконав обіцянку, яку дав мені. Тож він призначив мені зустріч зранку двадцять другого у Червоній Вежі. Відслуживши месу, я нагадав йому про себе і поцікавився, чи вже час.

Він відповів, що я маю чекати його в Червоній Вежі й бути там, коли він прийде. Я гадав, що мені доведеться чекати там довший час; і от, коли я стояв неподалік від входу і розмовляв з одним із братів, який щось у мене спитав, підійшов отець і став мені докоряти, бо я виявив непослух і не дожидався його у Червоній Вежі. В той день він нічого більше не схотів робити.

Небавом ми знову почали наполягати на своєму. Тоді він повернувся до Червоної Вежі і почав диктувати, походжаючи туди й сюди, як і завжди перед тим. Щоб бачити його обличчя, я присунувся трохи ближче, та отець сказав: “Дотримуйся правила”. Коли ж, пропустивши повз вуха цю заувагу, я знову двічі чи тричі наблизився до нього, він повторив її і вийшов. За якийсь час він повернувся до тієї ж Вежі і закінчив диктувати мені те, що записано. Проте, зважаючи на те, що я вже ось-ось мав вирушити в дорогу (напередодні мого від'їзду був останній день, коли отець говорив мені про це), я не міг записати все повністю в Римі. В Генуї ж, не знайшовши іспанського писця, я продиктував італійською те, що привіз з Рима в стислому викладі. Закінчив я писати в грудні 1555 р. в Генуї.⁹

---

⁹ У примірниках оригінального іспанського тексту поданого вище переднього слова Луїса Гонсалвеша да Камари, що дійшли до нашого часу, два останні абзаци відсутні. Рукописи раптово обриваються посеред останнього речення перед зазначеними абзацами, які перекладено з давньої латинської версії.

ЗАПОВІТ ПРОЧАНІНА

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

ПАМПЛОНА І ЛОЙОЛА: 1521-1522°

[1] ¹До двадцяти шести років він віддавався марноті світу; найбільше йому були до вподоби ратні вправи, позаяк відчував він велике і безглузде бажання здобути славу.

²Тож, перебуваючи в одній фортеці, яку обступили французи й де усі вважали за краще здатися за умови збереження життя – бо ясно бачили, що не в змозі чинити опір, – ³він навів *алькальдови*° стільки резонів, що зумів переконати його не припиняти оборону, хоч це й суперечило думці офіцерів, яким, втім, додавав хоробрості його дух та рішучість.

⁴Коли настав день, в який очікували ворожого бомбардування, він висповідався перед одним із цих своїх бойових побратимів. ⁵А коли бомбардування розпочалося і вже якийсь час тривало, йому в ногу вдарило гарматне ядро, повністю її роздробивши; ядро це пройшло у нього між ногами, відчутно поранивши також і другу ногу.

[2] ¹Уздрівши, що він упав, оборонці фортеці невдовзі здалися французам, котрі, оволодівши нею, поставилися до пораненого дуже добре, поводячись із ним люб'язно й ввічливо. ²І після того, як він пробув у Памплоні дванадцять чи п'ятнадцять днів, його на ношах доправили додому.

³Тут йому стало зовсім кепсько. Всі лікарі та хірурги, які зібралися довкола нього, розсудили, що ногу потрібно знову зламати і заново скласти кістки, ⁴стверджуючи, що вони не на місці, бо їх погано склали спочатку або ж пошкодили в дорозі; видужати так він не міг. ⁵Тож йому ще раз довелося пройти через цю бойню; як і в інших подібних випадках до того чи опісля, він не зронив ні слова й нічим не виявив болю, хіба що міцно стискав кулаки.

° В цьому перекладі було збережено традиційний поділ на розділи з додаванням заголовку та дати на початку і кількох пояснювальних приміток у кінці. Їх пронумеровано відповідно до параграфа чи уривка, до яких вони відносяться.

Протягом певного часу у вжитку була стандартна нумерація параграфів. Зараз, після укладення комп'ютеризованого індексу праць св. Ігнатія, здійснено перехід на нову систему нумерації, яка дуже нагадує нумерацію біблійних стихів. Вперше цю систему запроваджено у поточному виданні. Кожна нарядкова цифра перед словом відноситься до уривка, що починається в тому самому рядку зі слова, яке стоїть після найважливішого тут знака пунктуації: зазвичай це крапка (.), проте може бути й тире (–) чи кома (,). Маргінальні коментарі да Камари, які вважаються невід'ємною частиною тексту, подано прямим шрифтом внизу сторінки, на якій їх зроблено.

° Алькальд: голова міської управи, який виконував також обов'язки судді (прим. перекл.).

[3] ¹А проте йому ставало все гірше й гірше, і він перестав їсти; з'явилися й інші ознаки, які зазвичай свідчать про наближення смерті. ²Настав празник св. Йоана, й лікарі, не маючи особливих сподівань на те, що він повернеться до здоров'я, порадили йому висповідатися; ³тож напередодні празника св. св. Петра і Павла він прийняв Таїнства. Лікарі сказали, що якщо до півночі йому не стане краще, то можна вважати його мертвим. Згаданий недужий завжди вшановував св. Петра, і Господь наш зволив, щоб власне тієї півночі він почав одужувати. Покращення наставало так швидко, що за кілька днів дійшли висновку: життя його поза небезпекою.

[4] ¹Але, коли його кістки зрослися, то виявилось, що якась кістка під коліном знаходить на іншу, й тому одна нога у нього коротша за іншу. Кістка ця виступала настільки, що нога мала просто-таки потворний вигляд. ²Знести цього він не міг, позаяк плакав мрії про успіх у світі і гадав, що це йому зашкодить; тому він запитав у хірургів, чи не можна зрізати зазначений наріст. ³Ті відповіли, що зрізати, звісно, можна, але біль при цьому буде більшим за все, що йому довелося доти пережити, бо нога вже загоїлася, і для того, щоб зрізати наріст, потрібен був час. ⁴Однак він з власної волі вирішив зазнати описаних тортур, хоч його старший брат був вражений і сказав, що сам він ніколи не відважився б знести такий біль; поранений, втім, витримав його зі своїм звичним терпінням.

[5] ¹Коли зайву плоть та кість було зрізано, йому призначили лікувальні вправи, щоб нога не залишилась коротшою; її часто розтирали мазями, а також витягували за допомогою знарядь, які немало днів завдавали йому жахливих мук. ²Проте наш Господь втримав його у здоров'ї; небавом він відчув себе так добре, що, сказати б, майже одужав, коли б не нога, на яку йому важко було ступати, й він хоч-не-хоч мусив залишатися в ліжку.

³А позаяк він вельми полюбляв читати книги світські й хибні, відомі під назвою лицарських романів, то, почувши себе краще, попросив, щоб йому дали якісь із них, аби збавити час. ⁴Однак в тій оселі не знайшлося жодної з книг, що їх він зазвичай читав, і йому дали *Життя Христа* та книгу життєписів святих кастильською мовою.

[6] ¹Перечитавши їх багато разів, він вподобав собі те, про що в них йшлося. ²Проте, відкладаючи час від часу книгу, він іноді замислювався над речами, про які читав, іноді ж – над тим, про що звик міркувати раніше. ³З-поміж багатьох недолугих помислів, що спадали йому на думку, один так оволодів його серцем, що він міг обмірковувати його і дві, і три, і чотири години, зовсім цього не усвідомлюючи: ⁴він уявляв собі, що робитиме на службі у певної дами; засоби, якими він скористається, щоб дістатися до місця, де вона живе; дотепи й слова, з якими до неї звертатиметься; ратні подвиги, які звершить їй на догоду. ⁵Він так цим захопився, що був геть неспроможний збагнути: мети цієї годі сягнути, оскільки зазначена дама не просто шляхетного роду, вона не графиня і не герцогиня; становище її значно вище за будь-яке з двох названих.

[7] ¹Та попри все це Господь наш допомагав йому, спонукаючи до інших думок, породжених тим, про що він читав. ²Читаючи про життя нашого Господа та святих, він часто зупинявся й міркував, запитуючи себе: "А якщо я зроблю те, що зробив св. Франциск, чи те, що зробив св. Домінік?" ³Так він

розважав над багатьма речами, які знаходив добрими, завжди обираючи для себе щось складне та важке; втім, тоді йому здавалося, що здійснити задумане не так уже й тяжко. ⁴Проте він нічого не робив, а лишень доводив собі: “Св. Домінік зробив це, отже, і я це маю зробити; св. Франциск зробив це, отже, і я це маю зробити”.

⁵Ці думки теж займали в нього багато часу; та все ж поміж ними приходили до голови й інші, світські, про які мовилося вище, і він вдіяв немало часу і їм. ⁶В такій послідовності навідувалися тоді до нього різні думки, і він завжди надовго замислювався над кожною з них, ⁷чи то обмірковуючи світські подвиги, які прагнув вчинити, чи то застановляючись над Божими речами, котрі поставали у нього в уяві, аж доки не втомлювався від них та не відкладав вбік, беручись до чогось іншого.

[8] ¹Проте між думками цими була певна різниця. Коли він обдумував світські справи, то спершу вельми ними захоплювався, одначе згодом, втомившись і відігнавши від себе такі помисли, з'ясовував, що вони не приносять йому великого вдоволення. ²А от коли він міркував про те, щоб вирушити босоніж до Єрусалима, живлячись у дорозі одною лишень зелениною і дотримуючись всіх тих суворих правил, що їх бачив у святих, ³то не тільки відчував втіху, думаючи про це, але й навіть тоді, коли такі думки відходили вбік, залишався вдоволеним та радісним.

⁴Втім, він цього не зауважував і не зупинявся, щоб обміркувати цю відмінність, аж доки йому трохи не відкрилися очі, і він став чудуватися нею і її осмислювати, ⁵усвідомлюючи з власного досвіду, що одні думки породжують в ньому сум, а інші – радість. Помалу він почав бачити відмінність між духами, що діяли в ньому: один від диявола, інший – від Бога*.

[9] ¹З цього уроку він почерпнув немало світла і почав з більшою охотою розважати над своїм минулим життям і великою потребою понести покуту за нього. ²Тут його охопило бажання наслідувати святих, хоч він і не замислювався над подробицями, а лишень обіцяв з Божої ласки чинити так, як чинили вони. ³Єдиною річчю, одначе, яку він хотів зробити, щойно одужає, було податися до Єрусалима, як уже згадувалося вище, дотримуючись благочестивих звичаїв та постів тією мірою, якою схоче добрий дух, розпалений у ньому Богом.

[10] ¹І так він почав забувати свої колишні думки завдяки святим жаданням, які його обійняли і підтвердилися через духовне пізнання, про яке піде мова нижче. ²Однієї ночі, коли він не спав, у нього перед очима ясно постав образ Пресвятої Діви зі святим дитям Ісусом. Це видіння упродовж тривалого часу приносило йому неабияку втіху, а також сповнювало такою відразою до всього його дотеперішнього способу життя, ³зокрема ж до речей плотських, що йому видавалося, наче його дух позбувся всіх образів, доти в ньому закарбованих. ⁴Тож з тієї пори і до серпня 53-го року, коли пишуться ці рядки, він не давав плотським речам ані щонайменшого попуску. Відтак це можна вважати Божим діянням, хоч він ніколи не насмілювався цього визнавати, а лишень підтверджував сказане вище. ⁵Проте його брат та інші домашні зауважили зовні зміни, що відбулися всередині його душі.

---

* Такими були його перші роздуми про Божі речі; згодом, коли він укладав Вправи, це послужило для нього точкою відліку в роз'ясненні відмінностей між духами.

[11] ¹Він же, нічим особливо не переймаючись, ревно продовжував читати і плекати благочестиві наміри; розмовляючи зі своїми домашніми, він постійно твердив їм про Божі діяння, принісши, таким чином, неабияку користь їхнім душам. ²Позаяк він вельми вполював собі згадані вище книги, йому прийшла до голови думка коротко занотувати найсуттєвіше з життя Христа і святих; ³він, отже, розпочав старанно укладати книгу (в той час йому вже можна було вставати і трохи ходити по дому), записуючи слова Христа червоним чорнилом, а слова Матері Божої – блакитним; ⁴папір було вилощено та розліновано, а написи зроблено доладним почерком, оскільки писцем він був просто чудовим*.

⁵Частину свого часу він присвячував писанню, а частину – молитві. ⁶Найбільшу ж втіху йому приносило споглядання неба і зірок; він часто вдіяв цьому заняттю немало часу, бо власне тоді відчував усередині незмірне прагнення служити нашому Господеві. ⁷Нерідко він міркував про цей свій намір і жалкував, що ще не повністю одужав, аби ступити на обраний шлях.

[12] ¹Зважаючи, що робитиме після повернення з Єрусалима, й замисливши повсякчас провадити життя у покаянні, він подумав, що міг би вступити до картузіанського монастиря в Севільї, не називаючи свого імени, щоб його не можна було розшукати, і не живлячись нічим, крім зеленини. ²Проте, коли він знову заходився обмірковувати ту покуту, що її хотів відбутися, крокуючи світом, бажання потрапити до картузіан охолело через побоювання, що він не зможе там дати вихід тій ненависті до себе самого, яка в ньому постала. ³Втім, він все ж дав доручення одному з домашніх слуг, який вирушав до Бургоса, зібрати відомості про правила тамтешнього картузіанського монастиря, і те, що він дізнався, видалося йому непоганим.

⁴Але з огляду на згадану вище причину, а також через те, що його цілковито захопила мандрівка, яку він планував невдовзі здійснити, він не надто цим переймався, оскільки про монастир можна було вести мову тільки після повернення. ⁵Натомість, відчувши себе трохи сильнішим, він дійшов висновку, що настав час вирушати в дорогу, і сказав братові: ⁶“Пане, як вам відомо, герцог Нахери вже знає, що я здоровий. Буде чудово, якщо я тепер вирушу до Наварета” (герцог тоді знаходився власне там)*.

⁷Брат провів його до одного покою, потім до іншого, і, не шкодуючи сповнених почуттям слів, почав благати його не покидати рідної оселі та зважити, які сподівання покладає на нього люд і як багато він може сягнути, – та чимало всього іншого в такому ж дусі, намагаючись відвернути його від добрих намірів. ⁸Однак він зумів відповісти так, що, не ухиляючись від істини, позаяк відзначався тепер неабиякою чутливістю стосовно цього, вислизнув від брата.

ПРИМІТКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

[1] Ймовірним роком народження Ігнатія є 1491. Йому, отже, мало бути двадцять шість, коли він вступив на службу до герцога Нахери, Антоніо Манріке де Лара, який за імператора Карла V був віце-королем Наварри. У тексті кілька разів згадано про боротьбу між імператором і французьким

---

* Ця книга мала близько 300 сторінок *in quarto*, всі повністю списані.

* Його брат та інші домашні підозрювали, що він має намір здійснити якусь рішучу зміну.

королем Франциском I. Однак поранення під час оборони Памплони, столиці Наварри, Ігнатій зазнав 20 травня 1521, коли йому мало вже бути біля тридцяти. Скидається на те, що він розповів ще й про інші давні пригоди, проте згодом цю частину (невідомо, за чиїм розпорядженням) було вилучено з тексту, що стає на заваді відтворенню хронології подій.

[2] Верхні поверхи та стіни з бійницями, що використовувалися у військових цілях, замку Лойола, розташованого у баскській провінції Гіпускоа, було замінено цегляними надбудовами, які мали мирний вигляд і певну художню цінність; на горішньому поверсі була кімната, яку займав Ігнатій; згодом її перетворили на каплицю. Вся ця споруда зараз оточена базилікою та іншими будівлями.

[5] Існує здогад, що книги, які дали Ігнатію, належали дружині його брата Магдалені, яка була для нього другою матір'ю. "Життя Христа" в чотирьох томах було написано картузіянцем Лудольфом Саксонським; іншою книгою був "Flos Sanctorum" або "Золота Легенда" єпископа-домініканця Якобо де Варассе.

[6] Встановити особу дами, яку бачив у своїх мріях Ігнатій, не вдалося. Найімовірніше, це була принцеса Каталіна, чарівна молодша сестра імператора Карла V, яка в той час була ще підлітком. Згодом вона вийшла за португальського короля Жуана III, щедрого покровителя єзуїтів.

[8] Тут бачимо перший з тринадцяти маргінальних коментарів да Камари, які подано прямим шрифтом у примітках. Він говорить про відмінності між духами, те ж саме робить і Ігнатій, проте йдеться тут радше про різницю між двома духами. Прийнято вважати, що Ігнатій говорить про те, що зазначені духи спонукали його до руху, проте в оригіналі тут вжито зворотну конструкцію "se agitaban", яка означає просто, що вони рухалися чи діяли.

[12] Найстарший брат, Хуан Перес, на той час вже помер. Главою сім'ї був тепер Мартін Гарсія, якого власне тут і згадано; він одружився з Магдаленою де Араос і був значно старшим за Іньйо, пізніше відомого як Ігнатій, котрий був наймолодшим. Братом, про якого мовиться в наступному розділі, був, либонь, Перо Лопес, священник.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

ДОРОГА ДО МОНТСЕРРАТА: 1522

[13] ¹Коли ж він вже сів верхи на віслюка, інший брат висловив бажання їхати з ним до Оньяте. Дорогою Ігнатій переконав брата долучитися до нічного чування у храмі Божої Матері в Арансасу. ²Тієї ночі він молився, щоб здобути свіжу силу й наснагу для здійснення своєї мандрівки. Брата він залишив в Оньяте, в оселі сестри, яку той мав намір відвідати, а сам подався далі, у Наварет*.

³Пригадавши, що в домі герцога йому заборгували кілька дукатів, він подумав, що було б добре забрати їх, і написав записку скарбникові. ⁴Скарбник відповів, що у нього немає грошей, однак герцог, почувши це, мовив, що їх може не вистачити для кого завгодно, та тільки не для Лойоли, якому він хотів надати з огляду на колишні заслуги добру посаду, якщо б лишень той погодився. ⁵Тож він отримав свої гроші і розпорядився роздати їх кільком особам, яким був заборгував, а частину віддати на статую Матері Божої, яка знаходилася в поганому стані; тепер її мали полагодити і гарно прикрасити. ⁶По тому, відпустивши двох слуг, які з ним приїхали, він сам вирушив з Наварета до Монтсеррата.

[14] ¹На шляху туди з ним трапилася одна подія, яку непогано було б описати: вона може допомогти зрозуміти, як Господь наш поведився з цією душею, котра була ще сліпою, хоч і горіла бажанням служити Йому тією мірою, якою Його пізнавала. ²Отже, він дійшов висновку, що повинен здійснити великі вчинки покаяння, прагнучи радше догодити Богові й потішити Його, ніж спокутувати свої гріхи. ³Тож коли йому доводилося відбувати певну покуту, до якої вдавалися святі, він неодмінно вирішував зробити не тільки те саме, але й ще більше*.

⁴З таких думок він черпав усю свою втіху, й гадки не маючи про якісь внутрішні властивості, не відаючи, що таке смирення, милосердя чи терпіння або ж проникливість, яка дає змогу керувати згаданими якостями і належним чином їх вділяти. ⁵Весь його задум полягав у тому, аби звершити такі великі зовнішні діяння з тих міркувань, що святі чинили так задля Божої слави; при цьому він не надто замислювався над своїми подальшими планами.

[15] ¹Коли він, отже, просувався своєю дорогою, до нього наблизився верхи на віслюку якийсь мавр. Вони поїхали далі разом, бесідуючи, і, зрештою, повели мову про Божу Матір; мавр сказав, що, на його судження, Діва могла зачати без чоловіка, ²але він не міг повірити, що і після народження дитини вона зосталася незайманою. Обґрунтовував він це, наводячи природні резони, котрі спадали йому на думку. ³Хоч прочанин і подав чимало різних аргументів, переконати свого співрозмовника у протилежному йому не вдалося. ⁴По тому мавр вирушив вперед так швидко, що незабаром зник з поля зору, і йому не

---

* З того дня, як Ігнатій покинув рідну оселю, він щонаочі дотримувався цього звичаю.

* Він відчував таку відразу до своїх колишніх гріхів і настільки живе прагнення здійснити великі подвиги заради любові до Бога, що, зовсім не вважаючи ці гріхи прощеними, все ж не надавав їм великої уваги, коли відбував покуту, яку задумував.

залишалося нічого іншого, як розмірковувати про те, що ж, властиво, відбулося у нього з цим мавром.

⁵Тут його поглинули різні почуття, які викликали невдоволення у нього в душі, позаяк йому здавалося, що він не виконав свого обов'язку. ⁶Вони також підняли в ньому обурення супроти мавра, оскільки він гадав тепер, що вчинив неправильно, дозволивши якомусь маврові говорити таке про Божу Матір, коли натомість мав би стати в обороні її честі. ⁷Тож він відчув спокусу вирушити на пошуки згаданого мавра і віддячити йому за такі слова добрячим ударом кинджала. Ця боротьба бажань тривала у нього всередині доволі довго, і йому так і не вдалося зрештою дійти якогось рішення стосовно того, що ж, власне, тепер робити. ⁸Мавр, який подався вперед, сказав йому, що прямує до одного місця трохи далі по тій же дорозі, зовсім недалеко від битого шляху, хоч битий шлях цей там і не проходив.

[16] ¹Тож, втомившись врешті-решт гадати про те, що робити, і не дійшовши якогось однозначного висновку, він прийняв таке рішення: відпустити повіддя і дати віслюкові самому дійти до роздоріжжя. ²Якщо віслюк поверне на сільську дорогу, то він розшукає мавра і почастиє його кинджалом; якщо ж віслюк не піде до села, а попрямує битим шляхом, то маврові доведеться дати спокій. ³Як задумав, так і вчинив; Господь же наш розсудив, щоб віслюк пішов битим шляхом, а не до села, хоч до нього залишалося якихось тридцять чи сорок кроків і вела туди вельми широка і добра дорога.

⁴Сягнувши одного містечка перед Монтсерратом, він вирішив придбати там вбрання, яке надумав носити і в якому мав намір їхати до Єрусалима. ⁵Він купив тканину, з якої зазвичай шують мішки, зіткану не надто старанно і страшенно колючу, а тоді звелів зшити з неї довгу одежину, що сягала до п'ят. Також він купив посох і невелику тиковку; все це він приторочив до сідла свого віслюка*.

[17] ¹По тому він вирушив до Монтсеррата, розмірковуючи, як звичайно, про ті подвиги, що їх мав звершити заради любові до Бога. ²А позаяк в голові у нього вертілися байки на взірець "Амадіса Галльського" та інших подібних книжок, йому повсякчас спадали на думку схожі помисли. ³Тож він вирішив цілу ніч чувати над своєю зброєю, не сідаючи й не лягаючи, а стоячи – трохи на ногах, трохи навколішки – перед вівтарем Матері Божої в Монтсерраті, де він надумав залишити своє вбрання і зодягнутися в лати Христові. ⁴Покинувши це місце, він вирушив далі, обдумуючи, як то було в нього заведено, свої подальші наміри.

По прибутті до Монтсеррата, помолившись і полагодивши справи з духівником, він письмово здійснив загальну сповідь; ⁵на це в нього пішло три дні. Він домовився з духівником про те, щоб той подбав про його віслюка, а його меч та кинджал щоб поклали у церкві до вівтаря Матері Божої. ⁶То була перша людина, котра дізналася про прийняте ним рішення, оскільки до тієї пори він не звіряв свого задуму жодному духівникові.

[18] ¹Напередодні празника Божої Матері в березні 1522 року, вночі, він якомога потаємніше пробрався до одного жебрака, і, скинувши з себе все вбрання, віддав його жебракові; по тому вдягнувся в одежину, яку собі обрав,

---

* Ще він купив плетені туфлі (esparteñas), з яких, втім, взував тільки одну; це було пов'язано не з якимось дивацтвом, а з тим, що одна нога у нього була цілком перев'язана бандажем і була у дещо запушеному стані, настільки, що, хоч він їхав верхи, вона щонаочі набрякала, і він вирішив, що на цій нозі варто носити взуття.

попрямував до вівтаря Матері Божої і став перед ним навколішки. ²Так, то на колінах, то стоячи, зі своїм посохом в руках, він провів цілу ніч.

³На світанку, побоюючись, щоб його не впізнали, він вирушив у дорогу, вибравши не прямий шлях до Барселони, на якому багато хто міг його упізнати та віддати шану, ⁴а повернувши до містечка під назвою Манреса. Там він мав намір на кілька днів затриматися у заїзді, а також занотувати дещо у своїй книзі; їй він зберігав вельми сумлінно і знаходив у ній неабияку втіху.

⁵Коли він уже знаходився десь за лігу від Монтсеррата, його поспіхом наздогнав якийсь чоловік і запитав, чи віддав він свій одяг жебракові, як це стверджував останній. ⁶Коли він відповів ствердно, на очі йому набігли сльози через співчуття до жебрака, якому він віддав одяг: співчуття, позаяк він збагнув, що жебракові цьому не давали проходу, гадаючи, що вбрання те він десь поцупив.

⁸Та, хоч як він не намагався уникати уваги до своєї особи і виявів пошанування, йому не вдалося довго пробути в Манресі, не викликаючи серед людей розмов про вчинені ним великі діяння, пов'язаних перш за все із тим, що відбулося в Монтсерраті; невдовзі чутки значно перевищили істину: він, мовляв, відмовився від великого доходу і т.д.

ПРИМІТКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

[13] В той час в Арансасу знаходилася вельми скромна та усамітнена, хоч і популярна, святиня. Зараз там можна побачити простору базиліку та великий францисканський монастир.

[16] У випадку з віслюком Ігнатій, можливо, й не був таким простодушним, яким себе показує. Могло трапитися й так, що, відпустивши повіддя, він водночас позбувся сум'яття в думках та почуттях і опинився на вищому рівні буття, який дав йому змогу скласти об'єктивніше судження про дійсність і, навіть цього не усвідомлюючи, скерувати віслюка на правильний шлях. Власне тут криється основний взірєць справжнього розрізнення.

[17] Амадіс Галльський – це мітичний принц Уельсу, романтична історія якого вперше з'явилася у 1508 році й упродовж наступних вісімдесяти років витримала тридцять видань, що є неймовірним фактом для того часу. Цей успіх неминуче привів до появи продовження, в якому мова йшла вже про сина Амадіса, лицаря Еспландіана; власне йому і приписують винахід чування над зброєю перед образом Діви Марії.

*Сповідником прочан був благочестивий француз Жан Шанон; скидається на те, що власне він ознайомив Ігнатія з так званим *Devotio Moderna*, одним із шедеврів якого є “Наслідкування Христа”, яке той невдовзі пізнав і полюбив.*

[18] Чорна Діва з Монтсеррата є одним із найвідоміших образів Божої Матері у світі, а бенедиктинський монастир, де вона знаходиться, приваблює натовпи прочан ось уже майже тисячу літ.

Тривала перерва у процесі диктування Ігнатієм тексту автобіографії, про яку згадує да Камара, настала, вочевидь, в кінці цього розділу, в якому йдеться про перші дні перебування майбутнього святого у Манресі.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

ПЕРЕБУВАННЯ В МАНРЕСІ: 1522-1523

[19] ¹В Манресі він щодня просив милостиню. Він не їв м'яса і не пив вина, навіть коли йому їх пропонували. Не постив він тільки в неділю, і якщо в цей день йому давали трохи вина, то він його випивав. Позаяк колись він дуже дбав про своє волосся (а воно у нього було гарне), як веліла тогочасна мода, ²тепер він вирішив дати йому вільно рости згідно зі своєю природою, не розчісувати його, не стригти й нічим не покривати ні вдень, ні вночі. ³З тих же міркувань він перестав обрізати нігті на пальцях рук і ніг, бо теж колись надто цим переймався.

⁴Коли він перебував у заїзді, то не раз серед білого дня йому траплялося бачити щось у повітрі біля себе. Це приносило йому неабияку втіху, бо було прекрасним, просто казковим. ⁵Він не міг добре розгледіти, що саме це було, проте йому буцімто видавалося, наче воно має форму змії з безліччю якихось леліток, що сяяли, немов очі, хоч і не були очима. Приглядаючись до цієї речі, він відчував неабияке вдоволення і втіху; чим частіше він її бачив, тим сильнішою ставала його втіха. Коли ж видіння щезло, його охопило невдоволення.

[20] ¹До тієї пори він постійно знаходився майже в одному й тому ж душевному стані незмінної радості, не знаючи анічогісінько про внутрішню духовність. ²У дні, коли він бачив видіння чи трохи раніше, ніж воно почало поставати у нього перед очима (бо тривало воно не один день), його стала діймати одна надокучлива думка, яка наче засвідчувала важкість життя, що його він провадив, і виливалася у запитання: “Як же ти витримаєш таке життя ті сімдесят років, котрі маєш прожити?” ³Відчуваючи, що вона походить від ворога, він внутрішньо, з великою силою відповідав: “Ниций негіднику! Чи можеш ти пообіцяти мені бодай годину життя?” Так він подолав цю спокусу і зберіг спокій. ⁴То була перша спокуса, яка навідала його після згаданого вище. ⁵Це сталося, коли він входив до храму, де щодня слухав головну Месу, Вечірню і Повечір'я; всі зазначені були співаними, і це приносило йому велику втіху. Зазвичай він читав на Месі Страсті, завжди зберігаючи вже звичний для себе спокій.

[21] ¹Проте невдовзі після зазначеної вище спокуси він почав відчувати, що в його душі вершаться великі зміни. Іноді його охоплював такий поганий настрій, що ні в чому – ні у промовлянні молитов, ні у слуханні Меси, ні в будь-якому іншому різновиді поклоніння, до якого міг вдатися, – не знаходив він розради. ²Часом же на нього находило щось цілком протилежне, до того ж відбувалося це настільки несподівано, що він, здавалося, скидав із себе зажуру й розпуку так легко, як, приміром, скидаємо з плеча плащ. ³Тоді він почав відчувати острах, викликаний цими змінами, яких ніколи досі не зазнавав, і сам себе запитував: “Що ж це за нове життя, яке ми зараз розпочинаємо?”

⁴В той час він все ще розмовляв вряди-годи з духовними людьми, котрі мали повагу до нього і хотіли з ним говорити, ⁵оскільки, хоч у нього й не було особливого поняття про царину духа, він своїми словами засвідчував велику

ревність і прагнення робити поступ у служінні Богові. ⁶В ту пору в Манресі перебувала одна жінка похилого віку, яка віддавна була Божою служницею; її знали в багатьох частинах Іспанії, і якось навіть католицький король викликав її до себе, щоб дещо їй повідати. ⁷Одного дня ця жінка, бесідуючи з новим Христовим воїном, мовила до нього: “О, нехай мій Господь Ісус Христос зволить колись явитися перед вами!” ⁸Та він злякався цих слів, сприйнявши їх цілком буквально: “Як це Ісус Христос явиться переді мною?” ⁹Він продовжував дотримуватися свого звичаю і щонеділі сповідався та причащався.

[22] ¹Та тут його почали вельми непокоїти докори сумління, ²бо, хоч загальна сповідь, яку він здійснив у Монтсерраті, була вельми ретельною, й, окрім того, її було викладено на письмі, ³йому все ж іноді здавалося, що в дечому він не зізнався. Це завдавало йому неабиякого болю; він висповідався, згадавши про свої сумніви, але й сповідь не принесла йому вдоволення. ⁴Тож він почав шукати якихось духовних осіб, котрі могли б вигоїти зазначені вагання, однак нічого йому не допомагало. ⁵Зрештою, один доктор з катедрального собору, чоловік вельми духовний, який там проповідував, під час однієї сповіді сказав йому записати все, що лишень зуміє пригадати. ⁶Він так і вчинив, але після сповіді сумніви й далі поверталися і з кожним днем ставали все більше плутаними; через це він зазнавав великих страждань.

⁷Хоч він був геть-чисто переконаний, що ці докори сумління завдають йому чималої шкоди і що було б незле їх позбутися, самотужки йому не вдавалося цього зробити. ⁸Іноді він гадав, що зцілився б, якби сповідник наказав йому в ім'я Ісуса Христа не згадувати на сповіді нічого з минулого, проте не наважувався попросити про це сповідника.

[23] ¹Втім, хоч він цього й не просив, сповідник звелів йому не сповідати нічого з минулого, якщо лишень це не буде щось цілком ясне. ²Проте для нього все це власне й було цілком ясним, і тому згадане веління не стало йому у пригоді; він продовжував, отже, каратися своїми сумнівами. ³В той час він мешкав у кімнатці, яку вділили йому домініканці у своєму монастирі. Він продовжував ревно молитися по сім годин на день, стоячи навколішки, всякчас ставав з ліжка опівночі, а також і далі дотримувався всіх інших праведних практик, про які вже йшла мова раніше. ⁴Однак в жодній з них він не знаходив ліків супроти своїх докорів сумління, які терзали його ось уже багато місяців.

⁵Якось він, вкрай виснажений ними, почав молитися і, відчувши приплив завзяття, став уголос взивати до Бога такими словами: ⁶“Допоможи мені, Господи, бо я не знаходжу зцілення ні в людях, ні в будь-якому іншому створінні; а проте, якби я думав, що можу знайти його, жодна праця не була б заважкою для мене. ⁷Ти сам, Господи, покажи мені, де маю шукати; навіть якщо мені доведеться бігти за якимось собачам, щоб воно дало мені зцілення, я це зроблю!”

[24] ¹Коли у нього в голові вирували такі думки, він часто відчував сильну спокосу викинутися назовні через великий отвір, який знаходився в його кімнаті, неподалік від того місця, де він молився. ²Але, усвідомлюючи, що вбивати себе – то гріх, він знову кричав: “Господи, я не зроблю нічого, що могло б образити тебе”, повторюючи і ці, і попередні свої слова багато разів. ³Тут зненацька йому на думку спала історія одного святого, який, маючи на меті отримати від Бога щось, чого дуже прагнув, провів хтозна-скільки днів без їжі,

аж доки не одержав те, чого хотів. ⁴Добре над цим поміркувавши, він, зрештою, вирішив і собі піти цим шляхом, сказавши собі, що не їстиме і не питиме, аж доки Бог не прийде йому на допомогу або ж доки не побачить, що смерть вже недалеко. ⁵Якщо станеться так, що він опиниться на межі, і йому загрожуватиме смерть, якщо він не поїсть, то щойно тоді у нього був намір попросити хліба і поїсти (наче й справді на порозі смерті він зумів би про щось попросити чи щось з'їсти).

[25] ¹Сталось це в неділю, після того, як він прийняв причастя; і цілий наступний тиждень він не поклав до рота ані крихти, не припиняючи виконувати свої звичні вправи, навіть відвідуючи богослужіння і молячись навколішки, хоч би й опівночі і т.д. ²Однак, коли настала наступна неділя, і йому треба було іти до сповіді, він, маючи звичку в подробицях розповідати сповідникові, що робив, сказав йому також і про те, що упродовж цього тижня нічого не їв. ³Сповідник звелів йому перервати цей піст, і він, хоч і почувався ще сильним, прислухався до слів сповідника; того дня й наступного сумніви його не бентежили. ⁴Проте третього дня, у вівторок, він під час молитви почав пригадувати свої гріхи; ⁵і так обмірковував один за одним гріхи, скоєні у минулому, наче нанизуючи їх по одному на довгу шворку, аж доки не відчув, що зобов'язаний знову їх висповідати. ⁶Та внаслідок таких думок у нього з'явилася відраза до життя, яке він провадив, а також бажання покинути його.

Таким чином Господь зволив, щоб він прокинувся, немов зі сну. ⁷І от, маючи вже певний досвід стосовно розмаїття духів, здобутий завдяки урокам, що їх йому дав Бог, він почав міркувати про те, за допомогою яких засобів прийшов зазначений дух, і так прийняв однозначне рішення не згадувати більше на сповіді нічого з минулого; ⁸з того дня і надалі його не терзали вже докори сумління, і він був цілком упевнений, що це Господь наш милосердно побажав визволити його.

[26] ¹Окрім семи годин, присвячених молитві, він також заходився допомагати у справах духа деяким душам, котрі приходили, розшукуючи його. Решту дня він проводив у роздумах про божественне, залежно від того, над чим розмірковував чи що читав у той день. ²Проте варто було йому прилягти, як його часто охоплювало почуття великого просвітлення, великої духовної втіхи; це забирало у нього чимало часу, відведеного для сну, якого і так було небагато. ³Кілька разів про це поміркувавши, він дійшов висновку, що приділяв розмовам з Богом цілком достатньо часу, а, крім того, ще й решту дня; ⁴тож він почав сумніватися, чи породжені згадані просвітлення добрим духом. Зрештою, він вирішив, що краще буде ними нехтувати, а у призначений для цього час спати. Так він і повівся.

[27] ¹Він продовжував утримуватися від споживання м'яса і виявляв у цьому таку рішучість, що й гадки не мав щось тут змінювати з будь-якої причини; проте одного ранку, коли він піднявся з ліжка, перед його поглядом постала м'ясна страва, причому настільки ясно, наче він дійсно бачив її власними очима, хоч до того у нього не було жодного такого бажання. ²В той же час він відчув сильну схильність своєї волі надалі вживати м'ясо у їжу. Хоч він не забув про попередні свої наміри, у нього не було сумнівів щодо цього; радше він відчував упевненість, що тепер повинен їсти м'ясо. ³Пізніше, коли він повідомив про те, що відбулося, своєму сповідникові, той наказав йому добре

подумати, чи не було це спокусою; проте навіть по пильних роздумах у нього не виникло жодних вагань щодо цього.

⁴В той час Бог ставився до нього так, як шкільний учитель ставиться до дитини, котру навчає. Чи то через нестачу належної освіти та брак розуму, чи через те, що навчати його було нікому, чи через дароване йому Богом сильне прагнення служити Йому, ⁵але він і тоді, і згодом завжди був упевнений у тому, що Бог ставився до нього власне так. Та й справді, якби у нього були якісь сумніви щодо цього, то він подумав би, що ображає цим Його Божественну Велич. Дещо з цього можна побачити за поданими нижче п'ятьма пунктами.

[28] ¹*Перше*: Він відчував велике благоговіння перед Пресвятою Трійцею і тому щодня молився до трьох Осіб окремо. ²Проте, оскільки він молився також і Пресвятій Трійці, якимось його навідала така думка: чому він має промовляти до Трійці чотири молитви? Втім, ця думка не завдала чи майже не завдала йому клопоту, бо він не надав їй особливого значення. ³Одного дня, коли він відмовляв Службу до Божої Матері на східцях того ж таки монастиря, розум його почав здійматися вгору, і він наче уздрів Пресвяту Трійцю в образі трьох музичних ключів. Це викликало у нього стільки сліз та ридань, що він ніяк не міг оволодіти собою. ⁴Того ж ранку, йдучи у процесії, яка вийшла звідти, йому не вдавалося стримати сліз аж до обіду; втім, попоївши, він не міг зупинитися й говорив тільки про Пресвяту Трійцю, ⁵висловлюючи при цьому чимало найрізноманітніших порівнянь і відчуваючи неабияку радість та втіху. Враження від описаного почуття великого благоговіння, яке охопило його під час молитви до Пресвятої Трійці, не залишало його впродовж цілого життя.

[29] ¹*Друге*: Якимось перед його внутрішнім поглядом постала картина створення Богом світу; при цьому він відчув велику духовну радість. Йому здавалося, що він бачить щось біле, з чого виходить кілька променів; власне з цього Бог і сотворив світло. ²Проте він не знав, як все це витлумачити, і не надто добре пам'ятав те духовне просвітлення, яке Бог закарбував у його душі в той час. ³*Третє*: Також в Манресі, де він провів майже рік, після того, як Бог почав втішати його, і він побачив плоди, які породив, спілкуючись з іншими душами, він відкинув ті крайнощі, яких дотримувався до тієї пори, й став обрізати нігті і стригти волосся. ⁴Одного дня, знаходячись в тому ж таки містечку і слухаючи Месу в церкві згаданого вище монастиря, він під час піднесення Тіла Господнього побачив своїми внутрішніми очима щось на взірєць білих променів, що спадали згори. ⁵І хоч навіть попри те, що збігло вже стільки часу, він не може цього як слід пояснити, тоді він, безперечно, ясно побачив подумки, як Господь наш Ісус Христос перебуває в цьому Пресвятому Таїнстві.

⁶*Четверте*: Коли він молився, то перед його внутрішніми очима часто й надовго з'являлася людська природа Христа. Образ, що поставав перед ним, був схожий на біле тіло, не надто велике і не надто маленьке, проте розрізнити окремих частин йому не вдавалося. ⁷Він бачив це у Манресі багато разів; сказати б, двадцять чи сорок, він не насмілювався б вважати цю кількість брехнею. Ще раз він бачив це в Єрусалимі, і ще раз – в дорозі, неподалік від Падуї. ⁸В такому ж образі він бачив і Божу Матір, не розрізняючи окремих частин. ⁹Такі видіння, що поставали перед ним, додавали йому тоді сили, і всякчас так зміцнювали його у вірі, що він часто думав собі: якби не було Святого Письма, щоб навчати нас цих правд віри, то він рішуче пішов би за них на смерть тільки через те, що побачив.

[30] ¹П'яте: Одного разу він прямував на поклоніння до одної церкви, розташованої десь трохи більше ніж за милю від Манреси; здається мені, що то був храм св. Павла, а дорога туди йде понад річкою. Він ішов, заглиблений у думки про своє поклоніння, і вирішив присісти обличчям до річки, яка текла вниз. ²І от, коли він там сидів, очі його розуміння почали розкриватися; не те щоб він побачив якесь видіння, просто він збагнув і дізнався чимало речей, котрі стосувалися як царини духа, так і віри й науки; це супроводжувалося таким великим просвітленням, що все здавалося йому новим*.

³Подробиці, які він тоді зрозумів і яких було вельми багато, неможливо витлумачити тут; варто лишень зазначити, що їх він спізнав з неймовірною ясністю. ⁴Якби навіть він, сягнувши шістдесяти двох років, вирішив зібрати разом всю поміч, отриману від Бога, і всі ті найрізноманітніші речі, що їх дізнався упродовж життя, та склав усе це докупи, то й відтак, напевне, не здобув би стільки, скільки тоді за один-єдиний раз.

[31] ¹Тривало це досить довго, й опісля він підійшов до хреста, що стояв неподалік, і став перед ним навколішки, щоб подякувати Богові. ²Там же перед ним знову з'явилося видіння, що його він бачив вже багато разів і ніяк не міг остаточно збагнути, тобто та річ, про яку мовилося вище і яка видавалася йому вельми гарною, з силою-силенною очей. ³Одначе там, перед хрестом, він ясно побачив, що річ ця не має своєї звичної чудової барви, й усвідомив без жодних вагань, з цілковитою згодою своєї волі, що то був диявол. ⁴Згодом зазначене видіння часто появлялося перед ним упродовж тривалого часу, і він зі зневагою проганяв його своїм посохом, якого зазвичай носив в руці.

[32] ¹Якось, коли він знаходився у Манресі й нездужав, надзвичайно сильна лихоманка призвела до того, що смерть вже стояла у нього за плечима, і він цілком повірив, що душа його ось-ось покине тіло. ²Власне тоді до нього навідалася думка, яка доводила йому, що він – праведник, але це завдавало йому такої прикrostі, що він тільки й те робив, що намагався її позбутися і перебирав у пам'яті свої гріхи. ³Ця думка заподіяла йому більше лиха, ніж сама лихоманка, проте як він лишень не силувався її подолати, а зробити цього не міг. ⁴Потім пропасниця трохи вщухла, і він, відчувши, що вже не стоїть на порозі смерті, став голосно кричати, звертаючись до кількох пань, котрі прийшли його відвідати, ⁵щоб вони, побачивши, що смерть знову наближається до нього, заради любові до Бога почали кричати гучними голосами, взиваючи до нього як до грішника і таким чином допомогли йому пригадати ті образи, що їх він завдав Богові.

[33] ¹Іншим разом, коли він плив морем з Валенсії до Італії, налетіла сильна буря, стерно корабля зламалося, і дійшло до того, що, на його думку і на переконання багато кого з тих, хто був на борту того корабля, не було жодної можливості порятуватися від смерті. ²В той час, ретельно випробовуючи своє сумління і готуючись померти, він не мав страху за свої гріхи і не злякався осуду, ³але достоту відчув замішання та жаль, бо гадав, що не повністю використав ті дари та ласки, якими наділив його наш Господь Бог.

⁴Ще іншим разом, у п'ятдесятому році, йому було зовсім погано через дуже важку хворобу, яка, на його погляд і на думку багатьох інших, мала стати

---

* Це сповнило його розуміння таким світлом, що він відчув себе геть іншою людиною з цілковито іншим розумом.

для нього останньою. ⁵Розмірковуюючи з цієї нагоди про смерть, він відчув таку радість і таку духовну втіху через те, що має померти, що трохи не потонув у сльозах. ⁶Це стало для нього настільки звичним, що він часто відганяв від себе думки про смерть, аби не відчувати такої великої втіхи.

[34] ¹Коли настала зима, він зліг через вельми важку недугу, і місто, прагнучи його вилікувати, розмістило його в домі батька якогось Феррери, який згодом перебував на службі у Бальтазара де Фаріа. ²Там про нього піклувалися з неабиякою увагою, і чимало визначних пань, які вже тоді мали глибоку пошану до нього, приходили, щоб чувати над ним уночі. ³Хоч він і видужав від згаданої хвороби, та все одно був ще дуже слабкий і часто страждав від болю в шлунку. ⁴Тож з цієї причини, а також з огляду на те, що зима видалася дуже холодною, його примусили одягнутися, взутися і взяти щось на голову; він змушений був носити дві брунатні *ропильї*⁹ з вельми цупкого сукна і шапку з того ж матеріалу, схожу на берет. ⁵В той час його часто охоплювало сильне бажання бесідувати про духовні питання і розшукати людей, котрі були б на це здатні. А тим часом наближалася пора, коли він мав вирушити до Єрусалима.

[35] ¹Тож на початку двадцять третього року він подався до Барселони, щоб сісти на корабель. Хоч йому й пропонували супутників, він, одначе, хотів іти сам один, бо для нього вельми важливо було повністю віддатися тільки на Божу ласку. ²Якось, коли його настирливо намовляли, позаяк він не знав ні латини, ні італійської, взяти собі певного супутника, стверджуючи, що супутник цей неодмінно стане йому у пригоді і всіляко його вихваляючи, ³він сказав, що не пішов би ні з ким, хоч би то був навіть син чи брат герцога Кардони, бо прагне практикувати три чесноти: милосердя, віру та надію. ⁴Якби ж він узяв собі супутника, то, зголоднівши, сподівався би допомоги від нього; якби він упав, той допоміг би йому підвестися; через це він довіряв би цьому супутникові і відчував би прихильність до нього; він же хоче покласти таку довіру, прихильність та сподівання на одного лишень Бога.

⁵Те, що говорив, він відчував і у своєму серці. Такі думки спонукали його вирушити в дорогу не тільки самому, але й без жодних припасів. ⁶Коли він почав облаштовувати свій від'їзд, йому вдалося переконати господаря корабля взяти його на борт безкоштовно, адже грошей у нього не було, проте за умови, що він візьме з собою на корабель сухарів, щоб жититися ними в дорозі; в іншому випадку його не взяли б ні за що у світі.

[36] ¹Коли він пішов роздобути ці сухарі, його охопили великі сумніви: “Оце і є твоя надія та віра в Бога, який тебе не покине?” і т.д. ²Ці сумніви були такими сильними, що завдавали йому неабиякого клопоту; ³зрештою, не знаючи, що робити, оскільки бачив небезпідставні аргументи на користь і того, й іншого, він вирішив покластися в цьому питанні на свого сповідника ⁴і розповів йому, як сильно прагне йти до досконалости і робити все, що може, задля примноження Божої слави, а також виклав перед ним причини, котрі породжували в нього сумніви щодо того, чи повинен він брати з собою якусь провізію. ⁵Сповідник розсудив, що йому слід попросити і взяти з собою все потрібне. Коли ж він звернувся з таким проханням до однієї пані, та поцікавилася, куди він має намір податися. ⁶Якусь мить він вагався, чи варто говорити їй про це, проте зважився сказати лишень, що прямує в Італію, в Рим.

⁹ Ропилья (ropilla): давній приталений одяг з подвійними рукавами (прим. перекл.).

⁷Вона ж, немовби здивувавшись, мовила: “Ви хочете їхати до Рима? Ну, я й не знаю, якими повертаються ті, хто туди їде.” (Вона мала на увазі, що в Римі не можна розраховувати на особливий поступ в духовних справах.) ⁸Причиною ж того, що він не насмівся сказати, що прямує до Єрусалима, був страх перед марнослаством. Цей страх не давав йому спокою настільки, що він ніколи не наважувався сказати, з якої він країни чи до якої сім’ї належить. ⁹В кінці кінців, роздобувши сухарі, він зійшов на борт корабля. Проте ще на березі він з’ясував, що в нього залишилося п’ять чи шість “білих” (*blancas*) з тих, які йому дали, коли він просив милостиню попід дверима (позаяк саме так він і жив); тож він залишив їх на лавці, на яку випадково натрапив неподалік від берега.

[37] ¹Отже, пробувши в Барселоні трохи більше, ніж двадцять днів, він сів на корабель. ²Ще перебуваючи в Барселоні, перед відплиттям, він, за своєю звичкою, розшукував всіх духовних людей, хоч би вони й жили десь у пустці, далеко від міста, щоб поговорити з ними. ³Проте ні в Барселоні, ні в Манресі за увесь час, який він там знаходився, йому не вдалося знайти осіб, здатних допомогти йому так, як він того хотів; ⁴тільки в Манресі та згадана вище жінка, яка сказала, що молиться, аби йому явився Ісус Христос, здавалося, пізнала духовні справи глибше за інших. ⁵Тож, покинувши Барселону, він геть утратив це своє прагнення розшукувати духовних людей.

ПРИМІТКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

[19] Манреса – це містечко в іспанській провінції Каталонія, не зовсім між Монтсерратом та Барселоною, проте неподалік від обидвох цих місць. Скидається на те, що тривала перерва у диктуванні, про яку згадує да Камара, сталася в кінці попереднього розділу, хоч дехто вважає, що вона відбулася посередині цього розділу.

[20] У здобутому Ігнатієм в Манресі духовному досвіді можна виокремити три стадії: спершу він пізнав мир, потім пройшов через випробування, а в кінці отримав особливу ласку й просвітлення. Багато що в цьому розділі ілюструє те, про що йдеться в Духовних Вправах, зокрема стосовно розрізнення духів.

[34] Серед пань, котрі відвідували Ігнатія, була Інес Паскуаль, яка стала його близьким другом; згодом, коли він перебував у Барселоні, вона оселила його в домі свого сина, й перший з численних написаних ним листів, які дійшли до нашого часу, адресовано їй.

[36] Тут і в подальших розділах згадуються монети, що належать до різних грошових систем; їхні первісні назви збережено за винятком тих випадків, коли можна було підібрати знайомий усім англійський відповідник. Скорочення “і т.д.”, яке стрічаємо в цьому та в інших параграфах, не означає, що там щось пропущено; просто Ігнатій в цих місцях перериває свій виклад.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

ПРОЩА ДО ЄРУСАЛИМА: 1523

[38] ¹Під час плавання дув такий сильний попутний вітер, що з Барселони до Гаети вони дісталися за п'ять днів, хоч і страшенно всі набралися ляку через вельми погану погоду. ²Там же в цілому краю люди потерпали від страху перед чумою; однак він, ледь ступивши на берег, вирушив у дорогу до Рима. ³З тих, хто плив на кораблі, взялися супроводжувати його мати з донькою, переодягнутою на хлопця, та ще якийсь юнак. Вони приєдналися до нього тому, що теж просили милостиню.

⁴Наблизившись до якогось заїзду, вони натрапили на велике вогнище, довкола якого зібралось чимало вояків, котрі дали їм попоїсти і пригостили вином, причому наливали його стільки і пропонували так настирливо, наче хотіли їх споїти. ⁵Згодом їх розділили: матері з донькою відвели кімнату нагорі, а прочанина з юнаком влаштували у стайні. ⁶Проте опівночі він почув, що згори долинають гучні крики, а коли підвівся, аби глянути, в чому річ, то побачив, що мати з донькою вже внизу, у дворі; вони крізь сльози скаржилися, що їх намагалися з'валтувати. ⁷Тут його охопило таке сильне обурення, що він почав кричати: "І це ми маємо терпіти?" та рішуче висловлювати протест іншими словами. ⁸Все це він говорив з такою силою, що всі, хто був тоді в домі, переполохалися, і ніхто й пальцем до нього не торкнувся. ⁹Юнак на той час вже накивав п'ятами, і, попри те, що ще тривала ніч, всі троє знову вирушили в дорогу.

[39] ¹Коли вони підійшли до якогось міста, що стояло поблизу, то побачили, що воно замкнене. Не маючи змоги увійти, вони заночували там же, в церкві, дах якої протікав. ²Вранці їх відмовилися пускати до міста, а поза його межами їм не вдалося зібрати бодай якоїсь милостині, хоч вони й пішли до замку, який виднівся неподалік. Там прочанин відчув слабкість, яку можна пояснити тим, що він пережив на морі, й усім іншим; ³він не мав сили йти далі і зостався там. Мати ж із донькою попрямували до Рима.

⁴Того дня з міста вийшло багато люду; дізнавшись, що там була і пані тієї місцевости, він підійшов до неї і сказав, що почувається недобре тільки через слабкість, ⁵та попросив у неї дозволу увійти до міста, щоб пошукати там ліків, на що вона охоче погодилася. ⁶Розпочавши просити милостиню в місті, він таким робом роздобув чимало грошей. Через два дні, відновивши сили, він знову вирушив у дорогу і у Вербну неділю прибув до Рима.

[40] ¹Тут всі, з ким він розмовляв, довідавшись, що в нього немає при собі грошей на мандрівку до Єрусалима, почали віраджувати його від здійснення цієї подорожі й твердити, наводячи при цьому чимало аргументів, що без грошей це просто неможливо. ²Він же відчував у душі тверду упевненість і навіть на мить не засумнівався в тому, що зуміє знайти спосіб дістатися до Єрусалима. ³Отримавши благословення від папи Адріана VI, він на восьмий чи дев'ятий день після Пасхи вирушив до Венеції. ⁴У нього все ж було при собі шість чи сім дукатів, які йому дали на проїзд з Венеції до Єрусалима; він узяв їх, бо трохи піддався побоюванням, що їх йому накидали: інакше йому,

мовляв, не здолати цього шляху. ⁵Проте, покинувши Рим, він через два дні почав усвідомлювати, що з його боку це було проявом недовіри, і те, що він взяв ці дукати, завдавало йому такого жалю, що він став міркувати, чи не краще було б їх позбутися. ⁶Зрештою він вирішив щедро роздати їх тим, хто трапиться йому на шляху, а це, як правило, були жебраки. ⁷Так він і вчинив, і власне тому, прийшовши згодом до Венеції, мав грошей рівно стільки, скільки потрібно було на одну ніч.

[41] ¹Мандруючи до Венеції, він спав у дверних нішах через сторожу, яка повсюди пильнувала з огляду на чуму. Якось трапилося так, що він, піднявшись вранці на ноги, наштовхнувся на одного чоловіка, який, окинувши його поглядом, мерщій утік, охоплений жахом, либонь тому, що побачив його вельми блідим. ²Так долаючи шлях, він прибув до Кьоджі і разом із кількома супутниками, котрі приєдналися до нього раніше, довідався, що до Венеції їм увійти не дозволять. ³Його супутники вирішили податися до Падуї, щоб отримати там довідку про стан здоров'я, тож він вирішив піти з ними. Проте поспіти за ними він не зумів, позаяк ішли вони дуже швидко і з настанням ночі залишили його одного на широкому полі.

⁴Коли він був там, йому явився Христос, так, як зазвичай Він йому з'являвся, про що вже йшлося вище, і це принесло йому неабияку втіху. ⁵Втішений цим, наступного ранку він, не підробивши довідки, як це, либонь, зробили його супутники, підійшов до воріт Падуї і вступив до міста, й ніхто зі сторожі нічого в нього не запитав. ⁶Те саме трапилося і при виході з міста; це дуже здивувало його супутників, які щойно роздобули собі довідки, щоб іти до Венеції; він же цим не переймався.

[42] ¹Коли вони прибули до Венеції, до човна прийшла сторожа, щоб одного за одним оглянути всіх, хто в ньому був, і тільки до нього ніхто навіть не підійшов. ²У Венеції він жив за рахунок милостині і спав на площі св. Марка. Проте у нього ніколи не виникало бажання піти в дім імператорського посла, і він не надто турбувався про те, щоб знайти кошти на свою мандрівку. ³В душі у нього панувало переконання, що Бог надасть йому нагоду дістатися до Єрусалима; це сповнювало його такою упевненістю, що жодні аргументи чи побоювання, що їх йому накидали, не могли примусити його відчутти вагання.

⁴Одного дня він зустрів одного заможного іспанця, який поцікавився, що він тут робить і куди збирається податися. Дізнавшись про його наміри, цей чоловік запросив його на обід до свого дому, де він і залишився на кілька днів, аж доки все не було готове до відплиття. ⁵Ще з Манреси прочанин набув звички ніколи не розмовляти, трапезуючи з кимось за одним столом, за винятком коротких відповідей; втім, він прислухався до того, про що говорили інші, і занотовував собі речі, котрі, на його думку, могли дати йому привід заговорити про Бога; по трапезі він так і робив.

[43] ¹Це й було причиною того, що згаданий достойний чоловік та його домашні так із ним заприятелювали, хотіли, щоб він залишився з ними, і спонукали його до цього. Той-таки господар провів його до доща Венеції, щоб він міг з ним поговорити, тобто влаштував йому вхід у палац та аудієнцію. ²Коли дощ вислухав прочанина, то звелів, щоб йому дозволили сісти на корабель з урядовцями, який ішов на Кипр.

³Хоча того року до Єрусалима вирушило чимало прочан, більшість із них повернулися додому з огляду на нещодавні події, а саме захоплення Родосу. ⁴Та

попри все на прочанському кораблі, який поплив першим, їх було тринадцятеро, і восьмеро чи дев'ятеро залишилися на кораблі урядовому. Коли він вже мав відпливати, наш прочанин зазнав сильного нападу пропасниці, ⁵але минуло кілька днів, і хвороба відступила. Корабель же виходив у море власне у той день, коли він прийняв проносне. ⁶Домашні [іспанця] поцікавилися в лікаря, чи можна йому сісти на корабель, щоб вирушити до Єрусалима, і лікар відповів: авжеж, можна, якщо тільки він хоче, аби його там і похоронили. ⁷Проте він все ж сів на корабель, який того ж дня і відплив; йому було недобре, та, виблювавши, він відчув неабияке полегшення і почав повністю одужувати.

⁸На кораблі відкрито побутували певні brutальні та огидні звичаї, і він різко їх засуджував.

[44] ¹Іспанці, котрі пливли разом із ним, застерігали його не робити цього, оскільки команда плекала намір висадити його на якомусь острові. ²Однак Господь наш зволив, щоб вони швидко дістались до Кипру. Залишивши там корабель, вони суходолом вирушили до іншого порту під назвою Лас Салінас, до якого було десять ліг. Тут вони сіли на прочанський корабель, на якому він так само сподівався знайти поживу тільки завдяки Божій ласці, як і першому судні.

³Впродовж усього цього часу йому часто являвся наш Господь, приносячи велику втіху і даруючи рішучість. Йому здавалося, наче він бачить щось велике і кругле, немов золоте; таким було видіння, яке тоді перед ним поставало. Покинувши Кипр, вони прибули до Яффи.

⁴Дорогою до Єрусалима, куди вони діставалися верхи на невеликих ослах, як то було заведено, за дві милі до Єрусалима, один шляхетний іспанець, здається, Дієго Манес на ймення, з почуттям щонайвищого благоговіння мовив усім прочанам: ⁵зважаючи на те, що невдовзі вони сягнуть місця, з якого видно Святе Місто, добре було б усім відповідно налаштуватися і припинити розмови.

[45] ¹Всім ці слова припали до смаку, і кожен з них почав наводити лад у своїх думках. Перед тим, як наблизитися до місця, звідки було видно місто, вони спішилися, позаяк помітили монахів з хрестом, котрі очікували на них. Побачивши місто, прочанин відчув велику втіху; ²і, за свідченням інших, це відчуття було спільним для всіх, а радість їхня видавалася надприродною. Відвідуючи святі місця, він завжди відчував таке ж благоговіння.

³Він мав твердий намір залишитися в Єрусалимі, аби увесь час мати змогу відвідувати згадані святі місця; на додачу до цього сповненого благоговінням поклоніння він також плекав задум допомагати душам. З цією метою він привіз із собою кілька рекомендаційних листів для гвардіяна і вручив їх останньому. Він розповів йому про свій намір зостатися там з огляду на поклоніння, ⁴однак про другу частину промовчав, оскільки не говорив про неї нікому, водночас часто привселюдно проголошуючи першу. ⁵У відповідь гвардіян сказав, що не бачить, яким чином прочанинові можна було б залишитися, адже в їхній обителі панувала така скрута, що навіть монахи не могли в ній прогодуватися; власне це й було причиною прийнятого ним рішення відправити декого з них разом із прочанами до їхніх країв. ⁶Прочанин відповів, що від обителі йому не потрібно нічого за винятком можливості іноді приходити до них, щоб висповідатися. ⁷Почувши це, гвардіян сказав, що так, либонь, все владається, але потрібно зачекати на приїзд провінціяла (це, здається, був глава ордену на цьому терені), який перебував у Вифліємі.

[46] ¹Ця обіцянка додала прочанину упевнености, й він заходився писати листи в Барселону духовним людям. ²Коли він уже написав одного і власне писав другого, напередодні від'їзду прочан, його викликали до провінціала (який на той час уже приїхав) і гвардіяна. ³Провінціал люб'язно пояснив йому, що знає про його благочестивий намір залишитися в цих святих місцях і багато думав про нього; проте, з огляду на досвід з іншими, він вважає це недоцільним. ⁴Адже багато хто висловлював таке ж бажання, та одні потрапляли в полон, а інші гинули, й орден згодом був зобов'язаний сплачувати викуп за полонених. Тож йому слід готуватися до від'їзду разом із прочанами наступного дня.

⁵На це він відповів, що непохитний у своїх намірах і в будь-якому випадку рішуче наполягатиме на їхньому здійсненні. Він відверто дав їм зрозуміти, що не відмовиться від свого задуму через острах, якщо тільки це не приведе його до гріха, хоч би провінціал і був про це іншої думки. ⁶Провінціал на це відказав, що Апостольський Престол надав їм владу на власний розсуд вирішувати, кому дозволити залишитися, а кому – ні, а також відлучати від Церкви кожного, хто відмовиться їм скоритися; в цьому ж випадку вони вважають, що йому не слід zostаватися і т.д.

[47] ¹Йому хотіли показати булли, які надавали їм владу відлучати від Церкви, та він сказав, що в нього немає потреби їх бачити, позаяк він вірить їхнім преподобствам; тож якщо вони так вирішили владою, якою їх наділено, то він їм кориться. ²По тому, повернувшись туди, де перебував попередньо, він відчув сильне бажання ще раз перед від'їздом побувати на Оливній горі, якщо вже немає Божої волі на те, щоб йому залишитися у цих святих місцях. ³На Оливній горі є камінь, з якого Господь наш вознісся на небо; ще й досі там можна побачити сліди Його ніг, що відбилися на ньому. Власне їх він і хотів знову побачити.

⁴Тож нікому нічого не сказавши і не взявши провідника (а на тих, хто йде туди без турка-провідника, чигає велика небезпека), він спекався інших і сам подався на Оливну гору. ⁵Але сторожа не хотіла його пропускати, і йому довелося віддати їм ніжик для паперу, який був у нього з собою; помолившись і відчувши при цьому неабияку втіху, він відчув бажання піти ще до Витфагії. ⁶Там він пригадав собі, що на Оливній горі не зауважив, з якого боку була права нога, а з якого – ліва. Повернувшись туди, він віддав сторожі, здається, ножиці, щоб його пропустили.

[48] ¹Коли в монастирі дізналися, що він пішов ось так, без провідника, то монахи доклали зусиль, аби розшукати його. Тож, сходячи з Оливної гори, він зіткнувся з "підперезаним" християнином, який служив у монастирі. В руках у того була чималенька палиця, якою він з неабияким роздратуванням розмахував, немовби заміряючись вдарити прочанина. ²Підійшовши до останнього, він міцно схопив його за руку, і той, не сперечаючись, дозволив, щоб його вели таким чином. Згаданий добродій, втім, так його і не відпустив. ³Крокуючи цією дорогою під таким проводом "підперезаного" християнина, він отримав від нашого Господа велику втіху; йому здавалося, що він увесь час бачить над собою Христа. ⁴І це тривало постійно і вельми щедро, аж доки він не підійшов до монастиря.

ПРИМІТКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО РОЗДІЛУ

[44] Оскільки в цьому уривку є певні проблеми з пунктуацією, Ігнатій або твердить, що видіння Христа навідувалось до нього після того, як він відплив з Кипру до Яффи, або ж (як у нашому перекладі) наголошує, що насправді Христа він не бачив; у своїх твердженнях він зазвичай вельми скрупульозний.

Учені ґрунтовно вивчили й детально обговорили природу духовних досвідчень Ігнатія, як містичних, так і звичайних, описаних у його працях та в інших доступних джерелах; дійти якихось однозначних висновків тут, утім, непросто. Сам він не надто переймався технічною стороною справи, і, хоч він і намагається бути точним, мова його не завжди зрозуміла.

[48] Сирійські християни, котрі служили в монастирі, звалися “підперезаними” з огляду на вбрання, яке носили.